

legszorosabban beletartozik a muzeológia tárgykörébe, illetőleg gondolataival elindítója lett fontos kérdések kidolgozásának. A szerzők sikeresen birkóztak meg a határvonal nehézségeivel, elkerülték a szakbibliográfiákkal való párhuzamosságot és azt a célt, hogy mind a hazai, mind a nemzetközi szakközösség számára a periodikákban felhalmozott ismeretanyagot feltárják, bemutassák a magyar múzeumok sokoldalú ismeretterjesztő tevékenységét, jól oldották meg. A repertórium 2534 címszavát dolgozott fel a múzeumokban művelt szaktudományok köre csoportosítva, s így azok számára, akik saját tudományukban kívánnak áttekintést kapni, gyors tájékozódást nyújt. Így került külön csoportba a muzeológia, természettudomány, régészet, történelem és néprajz, illetve művészet, irodalom és művelődéstörténet. A külön földrajzi és múzeumi szervezeti mutató tovább segíti a bibliográfia használhatóságát. Külön mutató összesíti az egyes kötetek név-, földrajzi és múzeumi munkáit. A nemzetközi használhatóság szempontjából jó kezdeményezésnek tartom a francia, német, angol, orosz nyelvű fordításokat. A jól válogatott és szerkesztett kiadvánnyal kapcsolatban felmerül az a gondolat, hogy miért nem követték az ICOM Párizsban székelt Bibliographical Section of Museological által bevezetett decimálást. Az általános tapasztalat azt mutatja, hogy a prágai Múzeumi Kabinet által az ICOM számára szerkesztett múzeumi bibliográfiába alig került magyar szerző akár általános, illetőleg az egyre gyarapodó speciális szakbibliográfiákról (múzeumi építészeti, múzeumok nevelési munkája, iskola és múzeum, biztonsági be rendezések stb.) legyen szó. Az okot abban kell látnunk, hogy nem a megkívánt csoportosításban juttatjuk el az anyagot, s így csupán válogatnak a bőven megküldött irodalomból. Úgy hiszem, szerencsésebb lett volna, ha a bibliográfia ezt a rendszert szorosabban követi még akkor is, ha a mi irodalmunkban az egyes témacsoportok határai jobban összemósódnak, és a sok mutató minden jószándék mellett is nehézkessé tette volna a kiadvány kezelését.

A magyar muzeológia bibliográfiájának első kötetét összevetve más országok nemzeti bibliográfiáival (Csehszlovákia, USA, NDK), nincs okunk szégyenkezésre, mert el tudott szakadni a korábbi „klasszikus” bibliográfiai formától, újszerűt adott. Meggyőződésem, hogy ez hasznos lesz nem csupán a magyar muzeológiát művelők számára, mert serkenti a kutatást a szintézis irányába. Hasznos szolgálatot tesz külföld felé is, amelynek eddig nem volt módja a nagyon szétszórtan megjelent magyar muzeológiai irodalom áttekintésére. Teljessé a bibliográfia akkor válik, ha a periodikák mellett a kis kiadványok repertóriumát is kezébe veheti a szakember.

Korok József

Alt-Thüringen. Jahresschrift des Museums für Ur- und Frühgeschichte Thüringens. XIII. kötet. Weimar 1975. Hermann Böhlaus Nachfolger. 275 lap, 57 kép és 64 tábla.

A szokásosnál hosszabb szünet után megjelent évkönyv két első dolgozata az ehringsdorfi travertin profillal, illetve a felső travertin rétegben felfedezett paleolitikus leletekkel foglalkozik (*W. Steiner*, valamint *W. és U. Steiner*).

A kötet gerince az Adatok a középnémet zsinédgészes keramika kultúrájához és antropológiájához II. összefoglaló címet viselő, *A. és H. Bach, W. Gall, R. Feustel, M. Teichert* dolgozataiból álló munka. A hasonló című I. kötetív feldolgozás (Alt-Thüringen 8, 1966) megjelenése óta 26 új temetkezés került elő zsinédgészes keramikával. Feustel és Gall 11 lelőhely anyagát közlik (XII—XLIV. t.). Nagyobb sík temető csak egy van köztük (13 sír), a többiek magányos sírok vagy 3—5 síros kis temetők. Halmok nyomait mindössze két temetkezés fölött lehetett megfigyelni.

A rézkor és bronzkor kutatásunk számára már korábban is meglepetést okozó, szigorúan kötött temetkezési rítus az újabb ásatások fényében is törvényszerűnek bizonyult. A sírok tájolása K—Ny vagy Ny—K, illetve e főirány kisebb-nagyobb változatai. A férfiakat következte-

sen jobb oldalukon, a nőket bal oldalukon zsugorítva helyezik sírba, ellentétesen tájolják őket, úgy, hogy tekintetük mindig délre irányuljon. Égyre nyilvánvalóbb, hogy a zsinédgészes keramika népe éppen sajátos temetkezési rítusa révén különbözik a megelőző Walternienburg—Bernburg kultúrától, valamint az utána következő, korai bronzkori Aunjetitz-kultúrától (utóbbi: É—D főirány, mindig jobb oldali zsugorítás, keletre irányított tekintet). A rítussal kapcsolatban említésre méltó még az a laboratóriumi megfigyelés, hogy az amforák jóval kevesebb foszfátot tartalmaznak, mint a sírbögrék. A szilárdabb élelem tehát az utóbbiakban volt, míg az amforák folyadékot tartalmaztak. A keramika és kőszerszők egyébként szokványos típusok, kiemelkedő jelentőségű csupán az ermstedti csont tű, amelyet a szerzők bikafejűnek látnak. A tűt és tulajdonosat egyaránt a kultúra ismert bika-kultuszával hozzák kapcsolatba. — Az igen alapos embertani feldolgozás (*A. és H. Bach*) látványos etnikai találgatások helyett a tudományos problematikát gazdagítja.

U. Lappe egy grossbronbach-i sírlelet közlése nyomán a Schönfeld(déli)-csoport thüringiai szerepét és helyzetét elemzi. Arra az eredményre jut, hogy a déli Schönfeld-típus nem önálló jelenség a zsinédgészes keramikán belül, hanem az utóbbi kultúra és a valódi (északi) Schönfeld-csoport kapcsolatainak a jele.

D. W. Müller egyetlenközség, Oberbösa, régészeti topográfiáját dolgozza fel. 17 rajzos ábrán és 2 táblán mutatja be, elemzi hosszabban vagy rövidebben, a mezolitikumtól a karoling korszak végéig a leleteket. Tárgyalás-módjában nem a lelőhelyeket követi, hanem a múzeumi anyagot, ami lényeges eltérés ami topográfiai módszerünk-től. — Egyébként egyetemi diplomamunkáról van szó, e tekintetben is fölöttébb tanulságos.

W. Gall az őskori gabonaszárítókőről és füstölőkről, *J. Emmerling* La Tène kardok és kések fémvizsgálatairól, *Z. Trnáčková* Morvaország és Közép-Németország 5. század végi kapcsolatairól értekezik kisebb-nagyobb dolgozatokban. A kötetet *W. Mägdefrau* nagyobb történelmi munkája zárja a thüringiai városok későközépkori kereskedelmi és egyéb kapcsolatairól.

Bóna István

R. Feustel, Die Kniegrotte. Eine Magdalénien-Station in Thüringen. Weimar 1974. Herman Böhlaus Nachfolger. 224 lap, 82 ábra, 34 tábla.

A középnémet területeket két irányból, délnyugatról és nyugatról érték el a Dél-Franciaországból több hullámban kiáramló magdaléni népcsoportok. A Thüringiai és Frank erdő és a lipcei alföld között ebből az időszakból közel 50 lelőhely ismeretes. A régóta folyó gyűjtő tevéseget az utóbbi időben a társtudományok eredményeit is felhasználó komplex módszerű kutatás váltotta fel. *R. Feustel* és munkatársai (*H. Bach, H. Jacob, K. Kerkmann, E. Lazar, J. Malina, D. Mania, R. Musil, E. Schmid*) az 1930—38 között feltárt Kniegrotte leleteit publikálják. A barlang a Saalfeldtől Triptisig húzódó nagy geotektonikus hasadék peremén nyílik, Döbritztől délre. Maga a telep, hasonlóan több magdaléni lelőhelyhez, voltaképpen nyíltszíni. A barlangot a kitöltés szegényes leleteinek tanúsága szerint csak átmenetileg, időszakosan lakták. A kultúrteveget váltakozó vastagságban a völgyből felhordott palalapok borítják. Más telepeken e palalapoknak némelyikére állat- és emberalakokat karcoltak, ezért Feustel ezeknek a lapoknak kultikus jelentőséget tulajdonít. Ugyanakkor elismeri Rust véleményének jogosságát is, aki a kőpokolás gyakorlati hasznát emeli ki. A barlang kitöltését Feustel rekonstruálja: a középső pleisztocén meleg időszak üledékét egy, a későglaciális hideg éghajlatban lerakódott réteg váltja fel — ekkor keletkezett a kultúrréteg —, ezt egy neolitikus leleteket tartalmazó talaj fedi. A szegényes faszén- és molluszka-leletek ismertetése után jelentős fejezet szól a lelőhely faunájáról. A két legfontosabb faunaelem a rén és a ló. A magdaléni vadászok első sorban a rén eszközkészítésre kiválóan alkalmas agancsot gyűjtötték. A fogak és csontok minden méretre kiterjedő alapos vizsgálata alapján *Musil* megállapítja, hogy a jég-